

УДК 336.2

Москаль І. І.,*аспірант Державної навчально-наукової установи «Академія фінансового управління», м. Київ*

РИЗИКИ І ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ СФЕРІ

У статті досліджено стан інвестиційної безпеки держави, виявлено основні загрози, запропоновано шляхи їх ліквідації з метою збільшення фінансових потоків в Україну та підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Ключові слова: фінансова безпека, інвестиційна безпека, індикатори стану фінансової та інвестиційної безпеки, ризики і загрози фінансовій безпеці.

В статье исследовано состояние инвестиционной безопасности государства, выявлены угрозы, предложены пути их ликвидации с целью увеличения финансовых потоков в Украину и повышения уровня финансовой безопасности государства.

Ключевые слова: финансовая безопасность, инвестиционная безопасность, индикаторы состояния финансовой и инвестиционной безопасности, угрозы финансовой безопасности государства.

The article is about the investment security of the state. The article has analysed major indicators, identified risks and proved their impact on the overall financial security. It's described the ways to increase financial flows to Ukraine and increase financial security.

Keywords: financial security, investment safety, status indicators, financial and investment security threat to the financial security of the state in the investment field.

Постановка проблеми. Фінансова безпека держави характеризує динамічний розвиток фінансової системи і досягається шляхом проведення виваженої фінансової політики відповідно до прийнятих концепцій, стратегій і програм у інвестиційній сфері. Дослідження поняття фінансової безпеки держави потребує, перш за все, комплексного вивчення пріоритетних національних інтересів, а відтак і основних загроз, які виникають на цій основі.

Фінансова безпека держави залежить від сприятливості інвестиційного клімату, тобто сукупності політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних і закордонних інвесторів [6; 3].

На сьогодні інвестиційний клімат перебуває в негативному становищі. Саме тому зусилля держави мають бути спрямовані на виявлення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці в інвестиційній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем фінансової безпеки присвячені роботи зарубіжних та вітчизняних учених: О. І. Барановського, О. С. Власюка, Б. В. Губського, М. М. Єрмошенка, Т. І. Єфіменко, В. І. Мунтіяна, А. І. Сухорукова, В. К. Сенчагова, В. Т. Шлемка.

Однак питання системної кількісної оцінки рівня фінансової безпеки держави ще недостатньо висвітлені, що пов'язано з їх складністю й взаємозв'язком. Проте аналіз наявних наукових праць дає змогу визначити, що проблеми інвестиційної складової фінансової безпеки України залишаються гостро актуальними в умовах тривалої фінансово-економічної кризи в країні та потребують ґрунтовного аналізу, виявлення основних ризиків і загроз та їх адекватної оцінки [5, с. 65].

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз наявної системи інвестиційної безпеки України та її індикаторів як складової системи фінансової безпеки держави, дослідження її проблем та розробка загальних рекомендацій щодо усунення основних загроз з метою підвищення рівня фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Проблеми фінансової безпеки посідають важливе місце у широкому спектрі проблем економічної безпеки України. Потрібно враховувати, що багато фінансових проблем для України є якісно новими, оскільки сучасна національна фінансова система формується паралельно із трансформацією економіки та системи державного управління. До того ж в умовах переходу до відкритої економіки Україна потрапляє під вплив потужних зовнішньоекономічних чинників, що також істотно впливає на її фінансову безпеку.

Держава шляхом регулятивних заходів здійснює вплив на інвестиційну складову фінансової безпеки з метою забезпечення відтворення економіки та її економічного зростання. Матеріальною основою цього виступає певний рівень інвестування та інвестиційної безпеки. Використання критеріїв інвестиційної безпеки пов'язане з визначенням граничних значень ймовірного порушення безпеки.

Державна стратегія фінансової безпеки та комплексна державна інвестиційна політика перебувають у тісному взаємозв'язку. Негативні зміни індикаторів інвестиційної складової відбиваються на загальній динаміці показників фінансової безпеки, тим самим створюючи загрози розвитку фінансової системи в цілому.

Фінансова безпека держави залежить від інвестиційного клімату, який представляє собою сукупність політичних, правових, економічних та соціальних умов, які забезпечують та сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та закордонних інвесторів [6, с. 712].

Основні показники інвестиційної безпеки держави та їх безпосередній вплив на динаміку показників фінансової безпеки продемонстровано на рис. 1.

Рис. 1. Вплив інвестиційних індикаторів на фінансову безпеку держави

Інвестиційна безпека дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, досягнення оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу.

Оцінити рівень інвестиційної безпеки як складової фінансової безпеки України можна шляхом розрахунку фінансових показників-індикаторів та їх порогових значень, розроблених Методикою розрахунку економічної безпеки України, що затверджена Наказом Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 року [1].

Короткостроковий аналіз даних показників поданий у табл. 1.

Аналіз індикаторів інвестиційної безпеки держави та їх порогових значень за останні роки свідчить про те, що динаміка показників інвестиційної безпеки знаходиться в небезпечній зоні. Це зумовлено тим, що урядом країни тривалий час фактично ігнорувалися проблеми інвестиційної діяльності, насамперед інвестування реального сектора економіки.

Основним макроекономічним індикатором інвестиційної безпеки є відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, який має тенденцію до зниження протягом останніх років (простежується зменшення частки інвестицій в основний капітал у ВВП до 14,9% у 2012 році проти 18,09% у 2011 році).

Безпосереднє відношення до незадовільного обсягу й рівня інвестицій в основний капітал мають критичні показники зносу основних фондів (74,9% у 2012 році при нормі 35%).

Таблиця 1
Аналіз показників інвестиційної безпеки держави за 2008-2012 роки

Показники	Порогові значення	Фактичні значення					Динаміка нормалізованих значень
		2008	2009	2010	2011	2012	
Інвестиційна безпека							
Ступінь зносу основних засобів, %	не більше 35	,2	60,0	74,9	74,9	74,9	↑ небезпечна зона
Частка прямих іноз. інвестицій у заг. обсязі інвестицій, %	20-30	21,14	22,76	25,13	19,84	18,22	↓ небезпечна зона
Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, %	не менше 6	7,40	3,89	2,27	3,15	3,15	↕ небезпечна зона
Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	не менше 25	24,58	16,62	15,80	18,09	14,9	↓ небезпечна зона
Відношення чистого приросту прямих іноз. інвестицій до ВВП, %	5-10	3,38	3,78	3,48	3,38	2,34	↓ небезпечна зона

Примітка. Таблицю складено за даними Державної служби статистики України [4]

Загалом, темпи зростання інвестицій значно менші за темпи зростання ВВП, що свідчить про недостатній рівень інвестування національної економіки.

В Україні простежується щорічне зменшення темпів росту прямих іноземних інвестицій. Їх частка в загальному обсязі інвестицій залишається дуже низькою. Так, за останній рік значно погіршився бізнес-та інвестиційний клімат, що підтверджується основними міжнародними індексами, на які орієнтуються інвестори (падіння у рейтингу Doing Business 2012 з 145 на 152 місце з 183 країн). Серед чинників, що створюють значні перешкоди для іноземних інвесторів, визначаються: складні податкові правила, адміністративний тиск митних та податкових органів через затримки у відшкодуванні ПДВ, використання практики авансових платежів з податку на прибуток та затримки в оформленні вантажів на кордоні [5, 214].

Виходячи з того, що частка прямих іноземних інвестицій в загальному обсязі протягом 2011-2012 років зменшилася, загроза відтоку капіталу за кордон та труднощі в залученні іноземних інвестицій в Україну призводять до дестабілізуючих тенденцій в розвитку економіки.

Така невтішна ситуація в інвестиційній сфері відіграє роль стримуючого чинника для підтримки належного рівня фінансової безпеки країни, про що свідчить значення фінансових індикаторів за останні роки.

Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки держави, визначеного відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, подана на рис. 2.

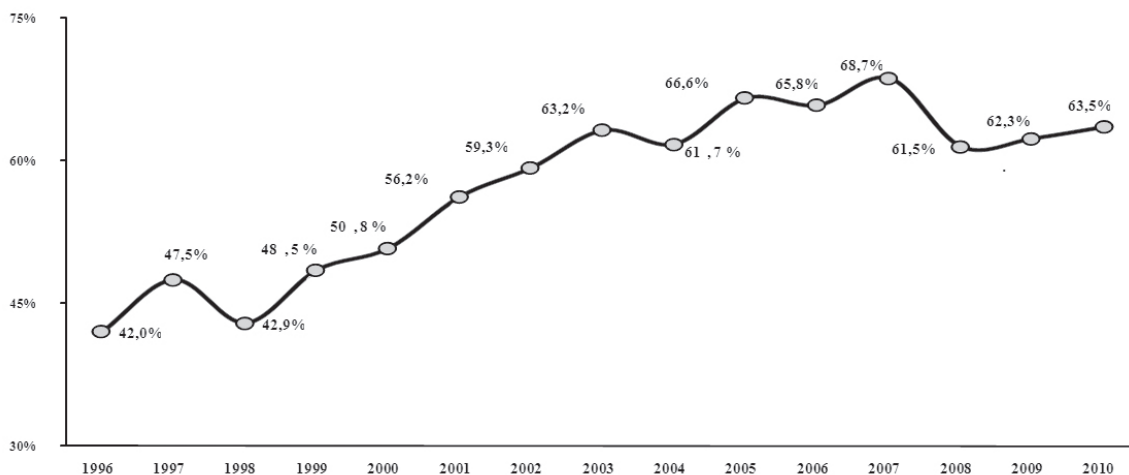

Рис. 2. Інтегральний показник рівня фінансової безпеки, %

Починаючи з 2009 р. має місце тенденція до відновлення зростання рівня фінансової безпеки, який за результатами 2010 р. досяг 63,5%.

Проте, незважаючи на певну стабілізацію на фінансових ринках, ситуація у сфері державних фінансів залишалася складною, зокрема під впливом гостроти проблем інвестиційної безпеки, що і зумовило негативний внесок у розвиток бюджетної та боргової безпеки, які зазнали скорочення протягом останніх років. Стан боргової безпеки України можна охарактеризувати як ризикований, на що вплинули диспропорції в обсягах та структурі інвестування національної економіки. Спостерігається збільшення дефіциту державного бюджету (у % до ВВП) протягом 2008-2010 рр. (показники знаходилися на рівні таких значень: 1,3%, 3,9%, 5,9%). У 2012 році цей індикатор дорівнює 3,25%.

Разом з тим велика частка покриття бюджетного дефіциту зовнішніми позиками в умовах зниження інвестиційної активності свідчить про збільшення навантаження на платіжний баланс країни.

Нарощування обсягів державного боргу в країні є наслідком негативної динаміки прямих іноземних інвестицій. Оскільки основну суму доходів бюджету становлять податкові надходження, тобто доходи бюджету зростають прямо пропорційно зростанню доходів підприємств і безпосередньо залежать від міри розвитку останніх. Іноземні інвестиції, своєю чергою, стимулюють зростання підприємств, виробництво й випуск продукції та послуг. Отже, досягненню профіциту бюджету сприяє залучення іноземного капіталу [7; 3].

Щоб забезпечити зростання припливу іноземного капіталу в реальний сектор економіки, необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат. У країні немає чіткої програми залучення іноземних інвестицій, що передбачає пріоритетність розвитку тих чи інших галузей економіки. У цілому в сучасних умовах стан інвестиційного клімату характеризується наявністю високого інвестиційного ризику.

Загалом, як у сфері внутрішніх, так і у сфері зовнішніх інвестицій, проблема полягає у низькій інвестиційній активності суб'єктів інвестиційної діяльності, що знайшло відображення у проекті Програми економічних реформ України на 2010-2014 роки, розробленій Комітетом з економічних реформ при Президентові України.

Ефективність використання капітальних видатків державного бюджету вкрай низька – кошти розпорешені по розпорядниках бюджетних коштів, не існує навіть єдиних засад формування та функціонування системи державних інвестицій та забезпечення їх цільового й ефективного використання, а також відповідно поняття «державна інвестиційна програма». Бюджетний та інвестиційний процеси не скоординовані у часі, на рівні головних розпорядників бюджетних коштів не існує середньострокових інвестиційних планів. Процес формування інвестиційних проектів, що потребують державної підтримки, не інтегрований у загальний бюджетний процес.

Крім того, у проекті Програми економічних реформ України на 2010-2014 роки відмічається, що несприятливий бізнес-клімат є основним чинником, що стримує інвестиції. Криза значно звузила внутрішні джерела для інвестицій, а міжнародні фінансові ресурси стали практично недоступними. Багато міжнародних інвесторів вимушені обережніше ставитися до ризиків країни. Низький інвестиційний імідж України робить країну менш привабливою для міжнародного капіталу в посткризовий період.

Висновки з проведеного дослідження. Як показав аналіз, на стан фінансової безпеки держави здійснили вплив дестабілізуючі чинники в інвестиційній сфері національної економіки, основними з яких є: недостатні обсяги та диспропорції в структурі інвестицій в основний капітал; повільне залучення іноземних інвестицій у промисловий сектор; регіональні, технологічні, галузеві диспропорції іноземного інвестування; високий рівень тонізації економіки; незахищеність прав іноземних інвесторів; брак інвестиційної стратегії; відсутність ефективних механізмів трансформації заощаджень в інвестиції тощо.

Незважаючи на незначні темпи поживавлення інвестицій у минулому році, їх обсяг є недостатнім для модернізації економіки, а структура не відповідає завданням економічного розвитку, що призводить до консервації низького технологічного рівня національної економіки. Темпи нарощування іноземного капіталу в економіку України за 2010 – I півріччя 2012 роки дещо зросли, зокрема загальний обсяг прямих іноземних інвестицій не відповідає потребам економіки.

Натомість переважне зростання частки ПІІ в загальному обсязі інвестування може призвести до економічної та фінансової залежності країни від іноземних інвесторів і бути причиною економічних криз при активному впливі іноземних інвестицій. Таким чином, можемо побачити, що існує гранична межа присутності іноземного капіталу в економіці країни для утримання фінансової безпеки та економічної незалежності країни, нівелювання впливу зовнішніх чинників на її подальший розвиток. І одне з найголовніших завдань уряду країни – контролювання рівня безпечної та ефективної присутності іноземного капіталу у вітчизняній економіці [8, с. 59].

Основними загрозами для української економіки, які несуть з собою іноземні інвестори, є: поглиблення внутрішніх дисбалансів товарних і фінансових ринків; консервація неефективної структури на-

ціонального виробництва; монополізація окремих стратегічно важливих або соціально значущих сфер господарювання та ринків збуту з відповідними деформаціями конкурентного середовища; нераціональна експлуатація національної сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей; широкомасштабна репатріація прибутків тощо [5].

У світлі таких показників основними можливими загрозами фінансовій безпеці в інвестиційній сфері є низька привабливість наукоємної галузі вітчизняної економіки для міжнародного капіталу; відсутність належного законодавства, яке б регламентувало функціонування транснаціональних корпорацій на національному рівні та невідповідність наявних норм на міжнародному рівні; нерозвиненість правового поля для інвестування, відсутність гарантій діяльності для іноземних інвесторів.

Для відвернення загроз фінансовій безпеці України внаслідок непередбаченого залучення її економіки до світової фінансової системи можна запропонувати таке:

- розробити Концепцію державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні, спрямовану на реалізацію національних конкурентних переваг та інноваційних пріоритетів;
- забезпечити захист національних інтересів України в переговорах з міжнародними фінансовими організаціями, а також щодо вступу до Світової організації торгівлі;
- здійснити аналіз чинної нормативно-правової бази з метою виявлення норм, які використовуються для легалізації та вивезення капіталу за кордон, та внести відповідні зміни; вжити заходів щодо підвищення відповідальності комерційних банків за конвертацію й експорт коштів фіктивних підприємств;
- сприяти створенню промислово-фінансових груп та створити умови для мобілізації національного капіталу на пріоритетних напрямках розвитку економіки й експортного потенціалу;
- організувати централізовану систему моніторингу та юридичного забезпечення іноземних інвестицій.

Оздоровлення світової економіки та глобальної фінансової системи сприятиме притоку капіталу в країну, який переважно не матиме спекулятивного характеру. До кінця 2013 року прогнозується збільшення надходжень прямих іноземних інвестицій до 7 млрд доларів США завдяки покращенню інвестиційного клімату та активізації інвестиційної діяльності з боку іноземних інвесторів. За прогнозами Міністерства економіки України, інвестиційна активність буде підтримуватися податково-бюджетною політикою, яка у 2013 році буде спрямована на забезпечення позитивної динаміки економічного зростання [8].

Висновки. Отже, реалізація запропонованих заходів щодо підвищення рівня інвестиційної безпеки активізує спроможність здійснювати виробничі нагромадження і капітальні вкладення на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки в умовах трансформації.

Нехтування даними загрозами може призвести до гальмування процесів післякризового відновлення більшості галузей промисловості; науково-технологічного відставання України від розвинутих країн світу; зниження міжнародної конкурентоспроможності України і погіршення перспектив її участі у міжнародному поділі праці.

Дотримання оптимального співвідношення національних та іноземних інвестицій, підтримка політики активного державного захисту позицій національного капіталу та стимулювання не лише кількісного зростання прямих іноземних інвестицій, а й їх якісних аспектів забезпечить надалі підтримку фінансової безпеки України.

Література:

1. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon.nau.ua>].
2. Стратегія національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12.02.2007 р. № 105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon1.rada.gov.ua/>].
3. Про схвалення прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2012 рік та основних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України на 2013 і 2014 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://zakon2.rada.gov.ua/>].
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.ukrstat.gov.ua/>].
5. Звіт про науково-дослідну роботу «Розробка системи показників фінансової безпеки України» / ДННУ «Академія фінансового управління». – К.: НДФІ. 2011. – 302 с.
6. Барановський О. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [монографія]. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с. – Бібліогр.: с. 712–733.
7. Ткаленко С. І. Інвестиційна безпека в умовах глобалізації фінансових потоків / С. І. Ткаленко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010 – № 1. – С. 3–8.
8. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : [монографія]. – К. : НІПМБ, 2005. – 140 с.